

Kleurrijke zuilen

Over de ontwikkeling van sociaal kapitaal door allochtonen in eigen en gemengde sportverenigingen

Paul Verweel

Utrechtse School voor Bestuurs- en Organisatiewetenschap, Universiteit Utrecht

Jan Janssens en Colette Roques

W.J.H. Mulier Instituut, Centrum voor sociaal wetenschappelijk sportonderzoek

Postbus 188, 5201 AD 's-Hertogenbosch, j.w.janssens@mulierinstituut.nl

Veruit de meeste allochtonen die in verenigingsverband sporten, doen dat in een gemengde setting. Sommigen kiezen voor sportbeoefening in eigen kring. In de beleidssfeer wordt de oprichting en instandhouding van organisaties langs etnische lijnen doorgaans negatief beoordeeld. Sportclubs van en voor allochtonen zouden de integratie in de weg staan. Maar snijdt deze redenering wel hout? Is zelforganisatie van allochtonen een barrière voor integratie of juist een opstapje? In deze bijdrage wordt verslag gedaan van een grootschalig empirisch onderzoek naar de betekenis van de sportvereniging voor de multiculturele samenleving. In het bijzonder wordt ingegaan op de verschillende manieren waarop de etnische diversiteit in de sport wordt georganiseerd. De sociaal kapitaal benadering van Putnam (2000) vormde het theoretisch kader voor het onderzoek. De bevindingen uit het onderzoek bevestigen dat door allochtonen in beide soorten sportverenigingen veel sociaal kapitaal wordt vergaard. In beide typen verenigingen doen de leden contacten, kennis en vaardigheden op. Tegelijk vervullen beide typen verenigingen voor hun leden verschillende functies.

1 | Sport en integratie

De maatschappelijke betekenis van sport is in de afgelopen decennia sterk toegenomen. Sport is uitgegroeid tot een levenssfeer met een laagdrempelig karakter, die betekenis verleent aan mensen uit alle lagen van de bevolking. In politiek-bestuurlijke kring bestaan hoge verwachtingen van de bijdrage die deze levenssfeer te bieden heeft aan de sociale integratie en cohesie. In de sportsociologische literatuur bestaat hierover echter de nodige reserve (zie Patriksson 1995, Elling 2002). Ondanks de toenemende pluriformisering en differentiatie van de sportwereld hebben niet alle groepen mensen dezelfde mogelijkheden om aan sport deel te nemen.

De betekenis van de sportvereniging voor de multiculturele samenleving stond centraal in een door NWO gefinancierd onderzoek dat het Mulier Instituut en de Universiteit Utrecht de afgelopen drie jaar hebben gedaan¹. Daarbij is vooral gekeken naar de rol die de sportclub vervult bij de maatschappelijke integratie van allochtonen. In dit artikel wordt met name gekeken naar de verschillen en overeenkomsten tussen de zogeheten eigen verenigingen van allochtonen en de verenigingen met een gemengde samenstelling. Hoe belangrijk zijn deze beide typen verenigingen voor de integratie van allochtone sporters? In het vervolg worden twee verschillende typen verenigingen (eigen en gemengd) en drie verschillende categorieën sporters (allochtonen in eigen verenigingen, allochtonen in gemengde verenigingen en autochtonen in gemengde verenigingen) naast elkaar gezet.

Het artikel kent een eenvoudige structuur. Allereerst wordt de (theoretische) achtergrond van het onderzoek geschetst. De relatie tussen integratie en sociaal kapitaal komt daarbij aan de orde, evenals de verschillende wijzen waarop diversiteit in de sport kan worden georganiseerd. Daarna wordt stilgestaan bij de gehanteerde (kwalitatieve en kwantitatieve) onder-

zoeksmethoden. Vervolgens worden de uitkomsten gepresenteerd. Een korte concluderende paragraaf geeft een afronding aan het geheel.

2 | Achtergrond

Integratie en sociaal kapitaal

Integratie is een weerbaarstig begrip waarover al veel is gezegd en geschreven. De parlementaire onderzoekscommissie onder leiding van Stef Blok definieerde integratie als volgt:

“Een persoon of groep is geïntegreerd in de Nederlandse samenleving wanneer sprake is van een gelijke juridische positie, gelijkwaardige deelname op sociaal economisch terrein, kennis van de Nederlandse taal en wanneer gangbare waarden, normen en gedragspatronen worden gerespecteerd. Integratie is een tweezijdig proces: enerzijds wordt van nieuwkomers verwacht dat zij bereid zijn te integreren, anderzijds moet de Nederlandse samenleving die integratie mogelijk maken”
(Tweede Kamer, 2004).

In lijn met deze definitie gaat het bij het bevorderen van de integratie van allochtonen dus om het creëren van voorwaarden en mogelijkheden voor maatschappelijk gelijkwaardig functioneren. In het onderzoek naar de betekenis van sport voor de multiculturele samenleving is vooral ook daar naar gekeken. Er is onderzocht welke mogelijkheden sportverenigingen bieden om sociaal kapitaal te verwerven en aan te wenden. De term sociaal kapitaal verwijst naar sociale netwerken waarin:

- maatschappelijk nuttige contacten, kennis en vaardigheden worden verworven;
- zich normen van wederkerigheid ontwikkelen;
- vertrouwen in de medemens wordt gegeneerd.

Met deze definitie wordt aangesloten bij het werk van Coleman (1990), Lin (2001) en Putnam (2000). Sociaal kapitaal heeft hier zowel betekenis voor het individu als voor de samenleving. In het werk van Putnam (2000) zijn beide accenten weliswaar zichtbaar, maar hij legt de meeste nadruk op het maatschappelijk belang van sociaal kapitaal. Sociaal kapitaal is bij hem vooral een maat voor sociale cohesie. Samenlevingen hebben meer of minder sociaal kapitaal en als gevolg daarvan ook meer of minder sociale samenhang.

In navolging van Coleman (1990) en Lin (2001) wordt in de onderhavige studie het individuele perspectief scherper aangezet. Hier ligt de nadruk op het vermogen van individuen sociaal kapitaal te verwerven in interactie met de omgeving - de etnische groep(en) en type organisatie(s) waarin men participeert - en de eigen levensgeschiedenis. De verbinding van het individuele vermogen met het type sportvereniging en etnische achtergrond houdt de focus tevens op twee maatschappelijke aspecten die sociaal kapitaal tot meer maken dan een louter individuele aangelegenheid. De interactie tussen individu en omgeving kan zowel op participatie in eigen etnische netwerken als op etniciteit overschrijdende netwerken gericht zijn. Putnam (2000) maakt in dit verband een onderscheid tussen *bonding* en *bridging social capital*. Bij *bonding social capital* gaat het om de versterking van de eigen en groepsidentiteit. Bij *bridging social capital* gaat het om het vermogen te leren omgaan met anderen en andersdenkenden. *Bonding social capital* biedt individuen het gevoel en de mogelijkheid *mee te doen* in de samenleving, *bridging social capital* daarentegen helpt individuen om *vooruit te komen* in de samenleving.

Door de betekenis van etnisch specifieke of overstijgende netwerken te verbinden aan het vermogen van individuen om daarvan gebruik te maken, is getracht inzicht te verwerven enerzijds in de wijze waarop allochtonen in sportorganisaties sociaal kapitaal ontwikkelen en anderzijds in de belemmeringen die ze daarbij ondervinden.

Organiseren van diversiteit

Sociaal kapitaal biedt op deze wijze een maat voor de vergelijking van tweeⁱⁱ vormen van het organiseren van diversiteit. De maatschappelijke diversiteit kan zich organiseren in van oudsher autochtone verenigingen, die door een groeiend aantal allochtone leden meer multicultureel van samenstelling worden: de *gemengde* verenigingen. Maar de maatschappelijke diversiteit kan zich ook organiseren door gebruik te maken van de bestaande traditie dat de verschillende bevolkingsgroepen (vroeger gebeurde het vooral binnen de zuilen, nu gebeurt het veeleer langs lijnen van etniciteit) kiezen voor organisatie in eigen kring: de *eigen* verenigingen.

In het vervolg worden deze twee organisatietypen, de *gemengde* en de *eigen* sportclubs naast elkaar gezet. In het eerste geval is de diversiteit binnen de vereniging georganiseerd, in het tweede geval wordt de diversiteit in de sportontmoeting (tussen verenigingen) georganiseerd.

De Nederlandse grondwet kent het recht op vrije vereniging. Dat biedt groepen van burgers de juridische mogelijkheden om hun eigen sportverenigingen op te richten en in stand te houden. De praktijk wijst uit dat er door politici en beleidsmakers bij overheden en landelijke sportorganisaties tegenwoordig vraagtekens worden geplaatst bij dat recht. Dat gebeurt vaak op pragmatische gronden. Omdat in bepaalde takken van sport veel kleine verenigingen moeite hebben om het hoofd boven water te houden, zijn beleidsinspanningen veeleer gericht op fusies en samenwerking tussen bestaande verenigingen dan op de stimulering en ondersteuning van nieuwe initiatieven. Maar minstens even belangrijk in dit verband is de breed gedeelde overtuiging dat organisatie in eigen kring de maatschappelijke integratie van allochtonen belemmert (zie ook RMO, 2005).

Nu het recht van allochtonen om zichzelf in eigen verenigingen te organiseren op gespannen voet blijkt te staan met de maatschappelijke acceptatie ervan, is het zaak om de maatschappelijke betekenis van zelforganisatie door allochtonen in de sport nader te onderzoeken. Als het organiseren van diversiteit in eigen sportclubs betekent dat individuen zich maatschappelijk niet optimaal kunnen ontwikkelen omdat zij gevangene worden van een zelf gekozen isolement, blijft hun recht weliswaar bestaan, maar wordt de wenselijkheid daarvan terecht kritisch bezien. Vanuit het perspectief dat integratie 'moet' en dat sport daaraan kan bijdragen, dringt zich de vraag op in welke mate individuele allochtonen door participatie in *eigen* en *gemengde* sportverenigingen sociaal kapitaal kunnen vergaren. In het verlengde van de theoretische benadering van Putnam (2000), is het interessant om te onderzoeken op welke wijze dat gebeurt en om na te gaan of zijn veronderstelling juist is dat in *eigen* verenigingen vooral *bonding social capital* wordt geproduceerd, terwijl in de *gemengde* verenigingen vooral *bridging social capital* wordt opgebouwd.

3 | Aanpak van het onderzoek

Om beter zicht te krijgen op de betekenis van de sportvereniging voor het individu en voor de samenleving, is in dit onderzoek aandacht geschonken aan verschillende eerder vermelde aspecten van het begrip sociaal kapitaal. Meer specifiek is er gekeken naar:

– sociale interactie;

KLEURRIJKE ZUILEN

- wederzijdse dienstverlening;
- verworven kennis en vaardigheden;
- verhouding met personen binnen en buiten de eigen groep;
- maatschappelijk vertrouwen.

Voor het onderzoek hebben tien jonge mannelijke onderzoekers een heel seizoen meegeelopen bij verenigingen met veel of bijna uitsluitend allochtonen. Het onderzoeksteam had een multicultureel karakter. Naast drie autochtone onderzoekers werden twee Antillianen, twee Surinamers, een Marokkaan, een Turk en een Iraniër ingeschakeld. Zij hebben zich als lid aangemeld bij vier voetbalverenigingen, twee basketbalclubs, twee vechtsportscholen, een cricketvereniging en een honk- en softball club, allemaal gevestigd in grote steden in het westen van Nederland. Over hun bedoelingen hebben ze niet geheimzinnig gedaan, maar al heel snel werden zij niet meer als externe onderzoeker maar als medesporter beschouwd.

De onderzoekers hebben geparticipeerd, geobserveerd, geregistreerd. Niet alleen binnen de lijnen van het speelveld, maar vooral ook daarbuiten, in de kleedkamer en in de kantine. Ze hebben meegedaan aan trainingen en wedstrijden, maar ze zijn na afloop ook blijven plakken aan de bar. Ze waren van de partij bij feestjes en barbecues. Ze hebben mensen thuis opgezocht, en er soms zelfs gelogeed. Kortom ze zijn deel gaan uitmaken van die sociale netwerken, om van binnenuit te kunnen achterhalen wat daar zoal gebeurt en wat daarvan de betekenis is voor de maatschappelijke positie en het maatschappelijk functioneren van de betrokkenen.

Gemiddeld hebben de onderzoekers ongeveer 300 uur bij hun verenigingen observerend geparticipeerd. De observaties zijn vastgelegd in een virtueel logboek. Eens in de maand werden de ervaringen uitgewisseld in een gezamenlijke bijeenkomst. In aanvulling op deze observaties hebben zij informatie verzameld over de vereniging (historie, samenstelling ledenbestand, enz.) en hebben zij tegen het einde van het seizoen elk ook een aantal diepte-interviews afgenomen bij personen in de vereniging die vanuit de vraagstelling van het onderzoek en de resultaten van de observaties interessant zouden kunnen zijn als gesprekspartner. De dagboeknotities en interviewverslagen zijn verwerkt in *typical weeks*, ideaaltypische (re)constructies van de werkelijkheid zoals die zich heeft gepresenteerd aan de betrokken onderzoekersⁱⁱⁱ.

Naast dit kwalitatieve onderzoek bij de tien bovengenoemde sportclubs zijn bijna 900 mensen sporters op locatie geënquêteerd bij min of meer vergelijkbare verenigingen (zelfde taken van sport, zelfde steden, eveneens veel of overwegend allochtone leden). De selectie van deze respondenten was aselekt, met dien verstande dat de enquêteurs de opdracht mee hebben gekregen om in elke vereniging uitsluitend volwassen mannen vanaf circa 16 jaar te benaderen en de respondenten zó te kiezen dat zij een weerspiegeling zouden kunnen vormen van het ledenbestand van die vereniging. De respondenten in deze enquête kunnen in drie categorieën worden verdeeld: allochtonen in gemengde verenigingen (33%), autochtonen in gemengde verenigingen (26%) en allochtonen die in eigen kring sporten (40%). Niet meer dan 1% van de respons had betrekking op autochtone leden van eigen clubs van allochtonen. Deze categorie blijft verder buiten beschouwing.

4 | Resultaten

Sociale interactie

Allochtonen die in eigen kring sporten brengen naar verhouding veel tijd door bij hun club.

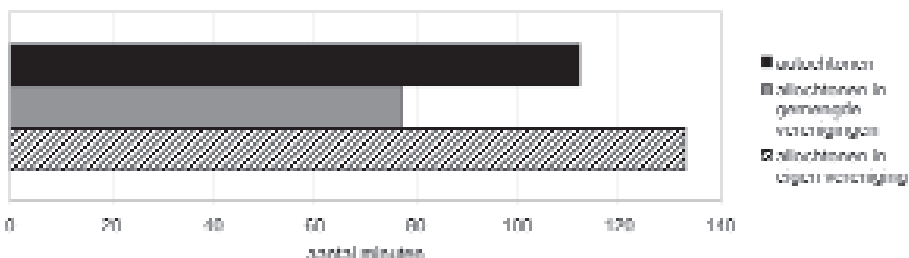
Deze sportclubs vervullen voor veel van hun leden een functie die breder is dan die van de traditionele sportclubs. Ontmoeting en interactie rondom de sport zijn belangrijk, soms zelfs belangrijker dan de sportbeoefening zelf. Illustratief in dit verband is het antwoord van een bestuurder van een Surinaamse voetbalclub, toen hem de vraag werd voorgelegd over welke eigenschappen een nieuwe voorzitter van zijn club zou moeten beschikken: *'Hij moet in de eerste plaats goed kunnen koken'*. Het werd met een brede grijns gemeld, maar het tekent toch het belang dat de club hecht aan de ontmoeting en gezelligheid rond de wedstrijden en trainingen. Deze Surinaamse voetbalclub is geen uitzondering, zoals wel blijkt uit enkele veldobservaties bij een Turkse voetbalclub.

...Na de training wordt iedereen door M getraakteerd op baklava. Deze is afkomstig uit de bakkerij van zijn zwager. Iedereen kan zo zelf proeven hoe lekker zijn baklava is...

...Om de sfeer in het team te bevorderen is er een ontbijtje voor alle teamleden georganiseerd. In het jeugdthonk zijn A, F en C druk bezig met de voorbereiding. Ze dekken de tafel met plastic bordjes en bestek. Er is sinaasappelsap en thee. Verder zijn er broodjes die belegd kunnen worden met kaas of Turkse salami (...) De spelers komen binnendruppelen en maken een praatje. Een aantal van hen speelt een partijtje tafelfootbal. E opent zijn tas en haalt er een paar T-shirts uit. De shirts zitten nog in de verpakking. E vraagt aan zijn medespelers of ze geïnteresseerd zijn om de T-shirts te kopen. Iedereen is geïnteresseerd. (...) E vertelt dat hij ook nog broeken te koop heeft en wijst naar M die er al eentje aanheeft. Een aantal spelers bestelt alvast een broek in de eigen maat. (...) Even later vertelt R over zijn reis naar Turkije met de Turkse studentenvereniging...

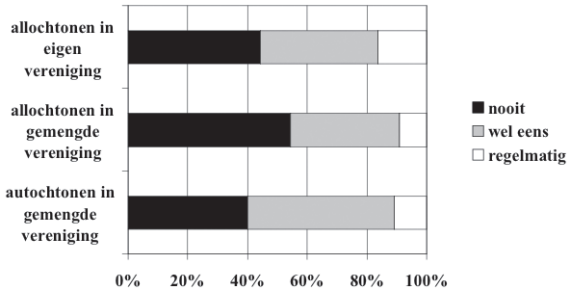
De verschillen tussen gemengde en eigen verenigingen, met name voor allochtone leden, komen ook in het kwantitatieve onderzoek sterk naar voren. Allochtonen die in eigen kring sporten, brengen er meer tijd door en hebben in clubverband (dus) ook vaker persoonlijke gesprekken (figuur 1). Ze raadplegen elkaar ook frequenter over werken, gezin, relaties, aanschaf dure spullen, enz.(figuur 2).

Figuur 1. "Hoe lang blijft u gemiddeld bij de club, na afloop van een training of wedstrijd, om wat te drinken en te praten?"

KLEURRIJKE ZUILEN

Figuur 2. "Heeft u wel eens bij mensen in de club advies gevraagd of gegeven over gezin en relaties, bijvoorbeeld over opvoeding kinderen, keuze vakantiebestemming, relatie

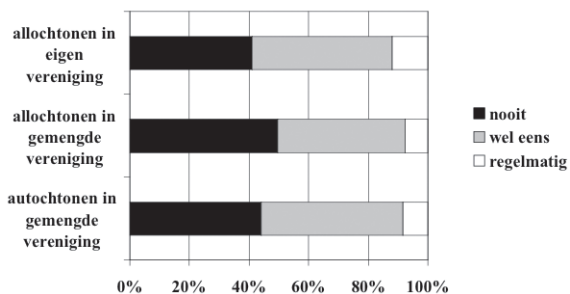
Een basketballer van een Antilliaans team die eerder ook in een gemengd team had gespeeld, verwoordde het verschil tussen gemengd sporten en sporten in eigen kring, als volgt:

"...Ik vind het prettiger om in een Antilliaans team te spelen. Hierin kan ik me makkelijker uiten. Maar het zou geen probleem zijn om in een gemengd team te spelen. (...) Ik heb een soort band met de anderen. Je wordt meer dan vrienden. Je wordt net familie. Dat kan ook in een gemengd team, maar hier is het sterker. Iedereen zoekt elkaar op, praat met elkaar en gaat met elkaar uit. (...) We kennen elkaar en kunnen elkaar vertrouwen. Ik merk dat ik mezelf toesta hen te vertrouwen. Ik houd niets geheim voor hen. Als we een probleem hebben, wordt dit besproken. Ik een gemengd team denk ik dat ik mezelf niet zo snel bloot zou geven. Ik zou niet laten merken wat ik zelf vind en met alles meegaan in het belang van het team. Maar hier is het anders. We bespreken het en zien hoever we komen. In een gemengd team probeer je om het goed te houden..."

Wederzijdse dienstverlening

Gelet op het bovenstaande is het niet verbazingwekkend dat allochtonen vooral in eigen clubs profijt hebben van wederzijdse dienstverlening. Juist daar komt naar voren dat de leden elkaar regelmatig een handje helpen (thuis klussen, spullen verhuizen, formulieren invullen enz; figuur 3). Onder de allochtone leden in gemengde clubs is dat veel minder het geval.

Figuur 3. "Heeft u mensen wel eens hulp gegeven of gevraagd, bijvoorbeeld bij verhuizing, klussen, invullen formulieren?"

Het wederzijds dienstbetoon is veelvormig en soms ook veelomvattend, dat wordt duidelijk uit de volgende veldobservaties bij een Turkse voetbalclub en Surinaamse basketbalvereniging.

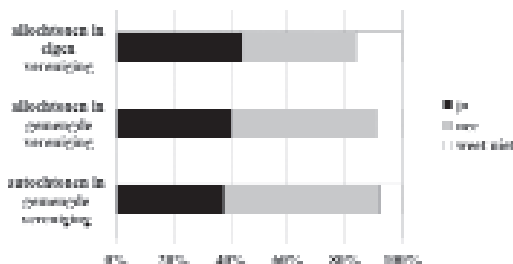
...Trainer C heeft autopech. Y biedt aan om mee te rijden en de auto naar het huis van C te slepen. C vindt dit een goed voorstel en gaat op het aanbod in. Op de terugweg rijden Ö en O mee. O mag een nieuw GSM toestel uitzoeken omdat hij zijn abonnement heeft verlengd. Hij heeft echter niet veel verstand van mobiele telefoons. Daarom geeft hij de lijst met mogelijke opties aan Ö. Ö die daar meer in thuis is, moet voor hem een toestel uitzoeken...

...Langs het veld staat een aantal mannen naar de training te kijken. Het zijn vrienden van het team. Eén van hen is F. Hij is door de zijdeur binnengekomen, heeft de spelers die op de bank zitten begroet en is doorgelopen naar de hoek van de zaal waar de tassen van W staan. Hij heeft er een biertje uitgehaald. F is een goede bekende van het team. Hij is een jeugdvriend van M. De laatste tijd is F minder vaak naar de trainingen en wedstrijden komen kijken omdat hij druk bezig was om zijn nieuwe huis op te knappen. Verschillende spelers hebben hem hierbij geholpen. Bij de club is het normaal dat je elkaar bij dat soort dingen helpt. Ieder lid van het team beschikt wel over een bepaalde handigheid of kennis. Zo is W elektriciën. Wanneer een speler van het team een elektrische leiding moet laten installeren wordt niet een officieel erkend installatiebureau ingeschakeld maar wordt W gebeld. F die in een verffabriek werkt, is de contactpersoon voor verf. Teamleden met verzekeringsvragen gaan naar B die in die branche werkzaam is. De spelers noemen het vriendendiensten. Er wordt niet voor elkaars diensten betaald...

Kennis en vaardigheden

Zowel in gemengde als in allochtone verenigingen vinden sociale leerprocessen plaats. Niet iedereen steekt evenveel op, en niet elke omgeving is even leerzaam, maar velen leren in de sport dingen die in het dagelijks leven van pas komen: hoe je met anderen omgaat, hoe je contacten legt, hoe je voor jezelf kunt opkomen, hoe je conflicten kunt oplossen, dat het belangrijk is om afspraken na te komen, enzovoorts (figuur 4).

Figuur 4. "Zijn er misschien bepaalde dingen die u heeft geleerd, in de club of via mensen in de club, die u wel eens van pas komen in het dagelijks leven (buiten de sport)?"

KLEURRIJKE ZUILEN

Een Antilliaanse basketballer gaf het volgende voorbeeld:

"...Ik merkte dat ik door anderen als smoesje werd gebruikt om te laat te mogen komen. Ze hadden zoiets van: hij komt toch altijd te laat. Daarom vond ik dat ik moest laten zien dat ik zelf op tijd kon komen. Dan hadden ze geen smoesje meer. Maar ik deed het ook voor mezelf. Want het is niet leuk om te laat te komen. Het kost dan tijd voordat je dan weer even ver bent als de anderen die wel op tijd waren..."

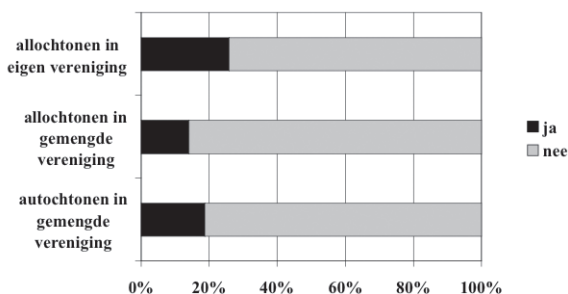
Dergelijke leerzame aspecten zijn voor vrijwel niemand een reden om te gaan sporten of voor een bepaalde vereniging te kiezen. Het is een prettige bijkomstigheid, waarvan men zich vaak nauwelijks bewust is.

Voor diegenen die vrijwilligersfuncties bekleden ligt dat overigens anders. Niet zonder reden wordt het verenigingsleven dat drijft op vrijwilligerswerk wel beschouwd als leerschool voor het 'echte' leven. In allerlei vrijwilligersfuncties worden specifieke kennis en vaardigheden verworven, bijvoorbeeld op het vlak van organisatie en administratie, die vervolgens een toepassing kunnen krijgen buiten de sport (Janssens 1999). En ook het tegenovergestelde gebeurt uiteraard. Bepaalde beroepservaringen kunnen heel goed van pas komen in het vrijwilligerswerk. Er vindt een kruisbestuiving plaats. Allochtonen die in gemengd verband sporten, zijn daar minder in betrokken dan allochtonen die in een eigen club sporten (figuur 5). Zij doen minder aan vrijwilligerswerk. Zij worden daarvoor ook veel minder vaak gevraagd dan de autochtonen in dezelfde verenigingen of de allochtonen die in eigen kring sporten.

Sportbeoefening in eigen kring vereist de oprichting en instandhouding van eigen organisatieverbanden. De volgende uitspraken van een bestuurder van een Turkse voetbalclub illustreren dat.

"...Meestal blijf ik tot een uur of drie op school. Als ik rond vier uur thuiskom, eet ik iets en ga ik naar de vereniging (...) Ik ben degene die met de KNVB correspondeert. Ik schrijf brieven over trainers, licenties, dat soort zaken. Samen met een andere jongen schrijf ik ook de weekbrief. In het bestuur van de vereniging zitten alleen maar academici. De jongens zien hen een beetje als voorbeeld. Ze realiseren zich dat die personen ouder zijn, het beter weten en waarschijnlijk een goed leventje zullen leiden. Dan vragen ze zich af: waarom doen wij dat ook niet..."

Figuur 5, "Bent u wel eens gevraagd om als vrijwilliger mee te helpen in de club?"

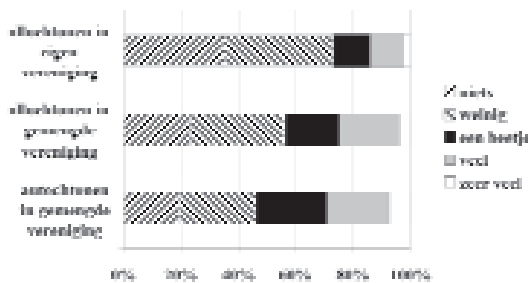
Verhouding autochtonen - allochtonen

Opmerkelijk is ook dat allochtonen via de sport toch veel kunnen opsteken over de leefwijze, cultuur en gewoonten van autochtonen. Een voorbeeld hiervan gaf een Marokkaanse speler van een gemengde voetbalclub.

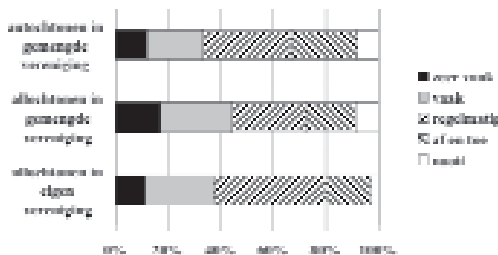
“...Ik had eerst geen behoefte om bij een club te gaan voetballen. We voetbalden altijd bij ons in de buurt, op een schoolpleintje, op het grasveld of ergens in een voetbalkooi. De ouders van mijn buurjongen zaten in het bestuur van een voetbalclub. Op een gegeven moment heeft mijn vader aan hem gevraagd of ik daar lid mocht worden. Er zaten twee, drie jongens die bij mij in de buurt woonden. Dat zijn uiteindelijk mijn beste vrienden geworden, met wie ik nog steeds omga. (...) Ik heb daar gezien dat ouders heel veel tijd steken in het plezier van hun kinderen en dat vrijwillig doen. Soms doen ze dit zelfs zonder dat hun eigen kinderen er bij zitten. Dat vind ik heel mooi. Dat je niet alleen dingen hoeft te doen om er iets voor terug te krijgen, dat je dingen ook kunt doen om gewoon andere mensen blij te maken. Daarom ben ik ook leider geworden. Ik had vroeger al zoiets van, ik zou wel graag een paar van die jochies willen trainen...”

Via de sportbeoefening in gemengd verband wordt door de verschillende bevolkingsgroepen meer over elkaar geleerd dan via de sportdeelname in eigen kring, maar het is zeker niet zo dat alleen in gemengde verenigingen kennis wordt opgedaan van de Nederlandse samenleving (figuur 6). Ook in de eigen vereniging gebeurt dat (zij het in iets mindere mate dan bij de gemengde vereniging, hetgeen zich laat verklaren door te wijzen op het grotere aantal persoonlijke contacten tussen allochtonen en autochtonen in gemengde verenigingen; figuur 7).

Figuur 6. “Hoeveel bent u, door uw contacten via de club, te weten gekomen over de leefwijze, cultuur en gewoonten van allochtonen?”

Figuur 7. “Hoe vaak heeft u via de sport (persoonlijk) contact met autochtonen (c.q. allochtonen)?”

KLEURRIJKE ZUILEN

Toch zijn de verschillen wellicht kleiner dan verwacht. Uit de observaties is naar voren gekomen dat allochtonen in eigen verenigingen evengoed veel met elkaar praten over alledaagse dingen die in de samenleving spelen en elkaar soms ook uitleg geven over bepaalde aspecten van de hen omringende samenleving. Een observatie bij een Antilliaans basketbalteam en een passage uit een vraaggesprek met een bestuurslid van een Surinaamse basketbalclub ter illustratie.

...In de ballenkast beginnen twee spelers een gesprek over de politieke situatie op Curaçao. De één is van mening dat het huidige kabinet op de Antillen niet moet aftreden omdat het voor de eilanden een slechte zaak zou zijn als ze zonder regering moeten functioneren. Even later gaat het gesprek over op een ander onderwerp "Hebben jullie in de krant of op tv gezien dat ze een soldaat willen berechten omdat hij in Irak iemand heeft doodgeschoten?", vraagt een van de anderen. "Ik dacht dat hij daarvoor naar Irak was gestuurd en dat dit zijn werk was. Als je in een situatie komt waar er gevochten wordt omdat er oorlog is, ga je toch schieten?" De andere jongens reageren hierop en er ontstaat een discussie over het voorval en de vraag of de soldaat wel of niet had mogen schieten...

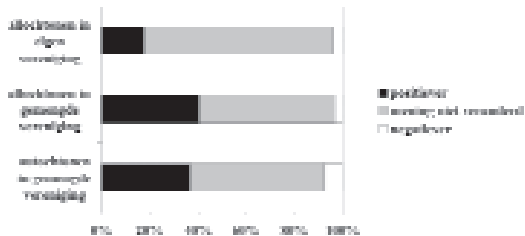
"...We hebben een team van klagers. Als bestuur hebben we vaak genoeg gezegd dat ze hun verstand moeten gebruiken en niet altijd direct van het negatieve moeten uitgaan. De bond heeft vaak genoeg aanleiding gehad om te sanctioneren. Dat hebben ze niet altijd gedaan. Het was zelfs zo erg dat sommige scheidsrechters onze wedstrijden niet meer wilden fluiten. Ze voelden zich bedreigd. Dat kon ik snappen. Surinamers zijn emotioneler dan Nederlanders. Een paar maanden geleden zijn we met de bond gaan praten over de problemen. Zij lieten ons brieven lezen die clubs hadden gestuurd. Daarin stonden voor tachtig procent leugens. Dan heb je binnen onze club natuurlijk mensen die heel snel zeggen: het zijn racisten. Nee, het zijn geen racisten, het zijn mensen met een duidelijk vooroordeel. Dat is een heel groot verschil. We hebben de bond voorgesteld die mensen uit te nodigen om te praten. We hebben zelfs aan de basketbalbond aangeboden om voor clubs workshops te gaan geven. Kom maar eens bij ons trainen. Kom maar met een paar mannen, dan gaan we tegen elkaar ballen. En niet weggaan, want dan gaan we daarna naar boven, wat drinken. Snap je?"

Door de sportcontacten kan de beeldvorming over en weer tussen allochtonen en autochtonen veranderen. Bij het merendeel van de sporters is dat niet echt het geval, maar als er wel veranderingen optreden, en dat is toch bij twintig tot veertig procent van de autochtone en allochtonen sporters het geval, en dan zijn dat bijna altijd veranderingen in positieve zin (figuur 8). In deze sfeer scoort de gemengde vereniging opnieuw beter dan de allochtone, maar in beide typen verenigingen is de balans duidelijk positief.

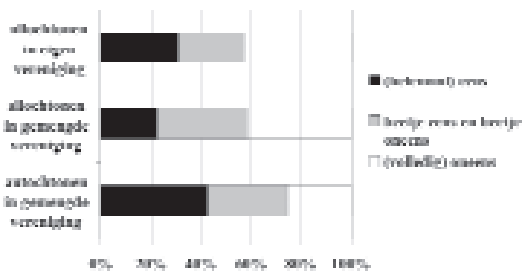
Vertrouwen

Als allochtone leden van gemengde en eigen verenigingen met elkaar worden vergeleken, is er een klein verschil waarneembaar in het vertrouwen dat beide categorieën allochtonen genereren in hun sociale netwerken (waarvan ook de sportverenigingen deel uit maken). De allochtonen die in eigen kring sporten, hebben een groter vertrouwen in de medemens (figuur 9). Dat is, gelet op de eerder beschreven bevindingen wellicht niet zo verrassend. So-

Figuur 8. "Bent u, alles overziend, door uw contacten via de sport misschien positiever of negatiever gaan denken over autochtonen?"

Figuur 9. "De meeste mensen zijn te vertrouwen."

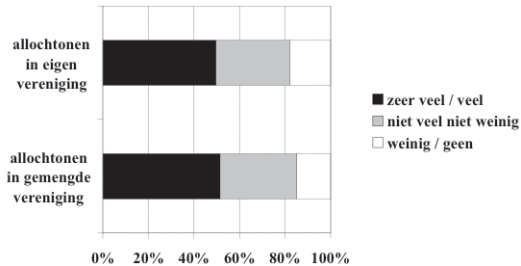
ciaal vertrouwen is het product is van sociale interactie. Omdat allochtonen die in eigen kring sporten meer en intensievere contacten onderhouden met andere leden van de club dan sporters die in een gemengde vereniging actief zijn, kan worden verondersteld dat in allochtone clubs ook meer sociaal vertrouwen wordt gegenereerd. Of daarbij sprake is van een meer gegeneraliseerd vertrouwen in de samenleving als geheel (ik help een ander, in de veronderstelling dat anderen er ook voor mij zijn als ik zelf hulp nodig heb) dan wel van een vertrouwen dat specifiek van karakter is, en vooral betrekking heeft op de eigen groep (ik help mijn vriend, buurman of collega, in de veronderstelling dat hij er ook voor mij is als ik zelf hulp nodig heb), is uit dit onderzoek niet echt duidelijk geworden. De onderzoeksresultaten wijzen namelijk niet allemaal in dezelfde richting.

Isolement?

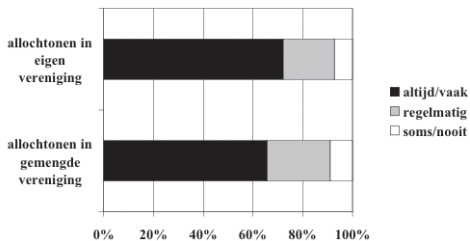
Breedveld & Van der Meulen (2002) toonden aan dat er een relatie bestaat tussen het sporten in verenigingsverband en het vertrouwen in de medemens. Verenigingssporters bleken significant meer maatschappelijk vertrouwen te hebben (70%) dan andere sporters (55%) en niet-sporters (52%). Deze relatie is in de onderhavige studie niet opnieuw onderzocht. Dit onderzoek beperkt zich immers tot (met name allochtone) verenigingssporters, en probeert inzichtelijk te maken hoe zij de sportclub benutten om sociaal kapitaal op te bouwen. De verschillen in maatschappelijk vertrouwen die zijn waargenomen tussen allochtone sporters in eigen en gemengde verenigingen, lijken verband te houden met het type vereniging, maar de uitspraken daarover kunnen niet al te stellig worden geformuleerd. Verondersteld kan worden dat ervaringen en contacten buiten de sport in dit perspectief van veel grotere betekenis zijn en dat deze op hun beurt ook bepalend zijn voor de keuze om apart dan wel gemengd te

KLEURRIJKE ZUILEN

Figuur 10. "Wonen er in uw omgeving veel autochtonen?"

Figuur 11. "Hoe vaak heeft u in uw (huidige of laatste) werk of studie met autochtonen te maken (grhad)?"

sporten. De causaliteit is moeilijk aantoonbaar, maar wel aannemelijk. Want wanneer bijvoorbeeld wordt gekeken naar het opleidingsniveau, de inkomenssituatie, of de woon- en werkomgeving van de allochtonen die in gemengde en aparte clubs sporten, valt op dat in die sfeer betrekkelijk kleine verschillen zijn. Allochtonen die in aparte clubs sporten, zijn gemiddeld genomen niet minder hoog opgeleid en verdienen ook niet minder. Ze wonen niet vaker in achterstandswijken met veel allochtonen (figuur 10) en hebben via hun werk ook niet minder contacten met autochtonen (figuur 11).

Er lijkt, anders dan vaak wordt gedacht, geen sprake van te zijn dat allochtonen die kiezen voor eigen organisatieverbanden in een groter maatschappelijk isolement verkeren dan allochtonen die participeren in gemengde organisaties. De allochtone clubs vormen dan ook geen weerspiegeling van een maatschappelijk isolement. Zij lijken eerder een mogelijkheid te bieden om daar (even) aan te ontsnappen.

Ideaal?

Het valt overigens op dat allochtone verenigingen qua samenstelling vaak zeer gemengd zijn. Een Marokkaanse, Turkse, Surinaamse of Antilliaanse vereniging is zelden homogeen van samenstelling. Echter, in het scala van etnische diversiteit ontbreken de autochtone Nederlanders (vrijwel) geheel. In reguliere (gemengde) verenigingen daarentegen valt op dat, waar mogelijkheden voor onderscheiding ontstaan (indeling kleedkamers, samenstelling teams, verdeling over de auto's in het vervoer naar uitwedstrijden, etc) de patronen snel langs etnische lijnen lopen (allochtonen versus autochtonen). De volgende veldobservaties bij twee gemengde voetbalclubs spreken boekdelen.

...Er lijkt een kloof te zijn tussen autochtone en allochtone spelers, met name in het tweede waar allochtone spelers ruim vertegenwoordigd zijn. Twee autochtone spelers gaan veel met de allochtone spelers van het tweede om. Deze werden eerder door S "blanke negers" genoemd. De blanke spelers (met één donkere jongen) zitten in kleedkamer 3, de donkere spelers (met de "blanke negers") in kleedkamer 4.

...In kleedkamer 3: commentaar op showvoetbal en gebrek aan meeverdedigen van een groep donkere spelers van het 2e. Ook zeuren de donkere spelers te veel op elkaar, zelfs op de training (volgens de aanwezigen in kleedkamer 3)...

...Kleur lijkt een grote rol te spelen; Hilariteit alom bij het uitdelen van de hesjes. Trainer: "Jij bent wit (tegen een donkere jongen), jij bent zwart (tegen een blanke speler)". Trainer: "De zwarten zijn kleurloos"...

...Opmerkelijk is dat er een duidelijke etnische onderscheiding is tussen kleedkamer 1 en 2. In kleedkamer 1 zitten N, J, S, D, V, en P. Allemaal Nederlandse jongens en mannen variërend in leeftijd van 20 tot 31 jaar. In kleedkamer 2 zitten voornamelijk jongens van Marokkaanse afkomst. Zeven om precies te zijn, variërend in leeftijd van 20 tot 25 jaar. Ook heb je er W, die half Indo, half Nederlands is en C, die van Surinaamse afkomst is...

...Voor de training geeft M aan dat het een korte training zal gaan worden, omdat hij mee moet naar de wedstrijd van het eerste elftal. Het valt M op dat N de enige Nederlander is die aanwezig is en hij kan het niet laten om te zeggen: "We hebben bijna geen Nederlanders meer over in Nederland..."

...De planning voor de training is dat er een kort maar fel partijtje wordt gespeeld. M vindt wel dat we eerst een goede wedstrijd-warming-up moeten doen en N mag de warming-up gaan leiden. Ik vraag me af waarom M aan N deze taak geeft. Ik denk dat het komt omdat hij de oudste aanwezige spelers is vandaag. Of zou de keuze van M toch een andere reden hebben? M heeft wat oranje en witte hesjes bij zich. Omdat N de enige Nederlander is, vindt hij dat N de oranje hesjes mag nemen en zijn team mag samenstellen. Wel een vreemde manier, omdat het naar mijn weten de gewoonte is om, om de beurt een speler voor je partij te kiezen. N mag dus zijn team samenstellen en de overgebleven spelers vormen het andere team...

Het door velen gekoesterde ideaal van gemengd sporten (Duyvendak e.a., 1998) blijkt in de praktijk niet altijd haalbaar. Waar autochtonen en allochtonen elkaar ontmoeten is ook een reële kans op misverstand en onbegrip, wantrouwen en discriminatie. Menging gaat nog wel eens gepaard met subtiele processen van in- en uitsluiting.

5 | Conclusie en discussie

Nu de theoretische achtergronden, de methodologische aanpak en de empirische resultaten van het onderzoek zijn beschreven, is het goed om aan het slot van deze bijdrage terug te keren naar de leidende vragen. Wat is de betekenis van de sportvereniging voor de multicult-

KLEURRIJKE ZUILEN

turele samenleving? Is zelforganisatie in de sport een barrière voor maatschappelijke integratie van allochtone sporters of is het juist een opstapje?

De invloed van het verenigingslidmaatschap is moeilijk te isoleren van andere maatschappelijke invloeden en voor zover er wel een relatie kan worden gelegd is de causaliteit daarbinnen niet goed te bewijzen. Dat betekent dat het moeilijk is om de betekenis van de sportvereniging voor de maatschappelijke integratie van haar leden aan te tonen. Toch kunnen daarover op basis van het onderhavige onderzoek wel uitspraken worden gedaan. Een nauwgezette registratie, beschrijving en interpretatie van de sociale processen die zich binnen verenigingen afspelen in combinatie met een analyse van kwantitatieve gegevens uit een flankerende grootschalige enquête, maakt aannemelijk dat sportverenigingen een belangrijke functie vervullen in de multiculturele samenleving. Het onderzoek heeft duidelijk gemaakt dat sportverenigingen een context vormen waarbinnen sociale netwerken ontstaan, normen van wederkerigheid tot ontwikkeling komen en sociaal vertrouwen wordt gegeneerd. In sportverenigingen doen mensen veel kennis, vaardigheden en contacten op die ook buiten de sport van pas komen. Als zodanig fungeren verenigingen voor autochtonen en allochtonen als broedplaatsen voor sociaal kapitaal. En voorzover de beeldvorming tussen autochtonen en allochtonen over en weer verandert, is dat bijna altijd in positieve zin.

De aard van de verenigingen (eigen c.q. gemengd) is relevant voor de functies die zij vervullen voor hun leden, maar de waargenomen verschillen zijn gradueel. Zowel in eigen verenigingen van allochtonen als in clubs waar allochtonen en autochtonen gemengd sporten, wordt door de leden sociaal kapitaal vergaard. De veronderstelling dat allochtonen in eigen verenigingen *bonding* sociaal kapitaal opbouwen en in gemengde verenigingen *bridging* sociaal kapitaal, dient te worden genuanceerd. Er zijn weliswaar accentverschillen, maar in beide typen verenigingen worden beide soorten sociaal kapitaal verworven.

Hoewel er, vanuit het perspectief van de multiculturele samenleving, een voorkeur kan zijn voor *bridging* boven *bonding*, is het niet wenselijk om dat (bijvoorbeeld in het sportbeleid) te vertalen in een eenzijdige voorkeur voor gemengde verenigingen. De praktijk wijst enerzijds uit dat gemengd sporten niet uitsluitend resulteert in *bridging* maar ook tot meer *bonding* leidt, en anderzijds dat bij sporten in eigen kring naast *bonding* ook *bridging* aan de orde is.

Los hiervan dringen zich twee vragen op.

Ten eerste: is in de (vrijblijvende) sfeer van de vrije tijd het aspect van *bonding* eigenlijk niet van veel groter belang dan dat van *bridging*? Maatschappelijke integratie is voor sporters geen motief om zich aan te sluiten bij een vereniging. Als naar motieven wordt gevraagd, wordt gewezen op lichamelijke ontspanning, sociale contacten, sportieve prestaties, conditie, fitheid e.d. Dat het verenigingslidmaatschap kan bijdragen aan maatschappelijke integratie is een prettige bijkomstigheid, een onbedoeld maar positief neveneffect. In het verlengde hiervan kan worden verondersteld dat *bonding* vooraf gaat aan, en in zekere zin een voorwaarde is voor, *bridging*.

Ten tweede: resulteert een eenzijdige nadruk op *bridging* in deze sfeer niet alleen maar tot meer *bonding*? Verondersteld kan worden dat de integratie van allochtonen en autochtonen zich, zeker in de vrijetijdssfeer, niet of nauwelijks laat forceren. Als verschillen in cultuur en achtergrond van de betrokken bevolkingsgroepen worden genegeerd, zijn de cultuur- en gedragspatronen van de autochtone meerderheid al gauw dominant. Dat kan leiden tot assimilatie, maar ook tot segregatie.

Literatuur

- Breedveld, Koen & Ruud van der Meulen, (2003). 'Vertrouwen in de sport. Een empirische analyse van de relatie tussen sportdeelname en sociaal kapitaal.', in: *Vrijtijdsstudies*, jrg. 20, nr. 2: 37-49.
- Coleman, J.S., (1990), *The Foundations of Social Theory*. Cambridge MA : Belknap.
- Duyvendak, Jan Willem, e.a., (1998), *Integratie door sport? Een onderzoek naar gemengde en ongemengde sportbeoefening door allochtonen en autochtonen*, Rotterdam: Bestuursdienst/Sociale vernieuwing.
- Elling, Agnes, (2002), 'Ze zijn er (niet) voor gebouwd'. *In- en uitsluiting in de sport naar sekse en etniciteit*. Nieuwegein/Den Bosch, Arko Sports Media/Mulier Instituut.
- Janssens, Jan, (1999), *Etnische tweedeling in de sport*, 's-Hertogenbosch/Arnhem: Diopter/NOC*NSF.
- Lewis, Oscar (1962), *Five Families; Mexican Case Studies in the Culture of Poverty*. New York: John Wiley & Sons.
- Lin, N., (2001), *Social Capital: A Theory of Social Structure and Action*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Patriksson, Göran, (1995), 'Scientific Review – Part II (Socialisation), in: Ilkka Vuori e.a., *The Significance of Sport for Society. Health, Socialisation, Economy*, Strasbourg: Council of Europe press.
- Putnam, Robert D., (2000), *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, New York: Simon & Schuster.
- RMO (2005), *Eenheid, verscheidenheid en binding. Over concentratie en integratie van minderheden in Nederland*, Advies 35, Den Haag: Sdu Uitgevers
- Tweede Kamer (2004), *Onderzoek integratiebeleid; Bruggen bouwen*, Den Haag: Sdu Uitgevers.

Noten

- ⁱ Het eindrapport van dit onderzoek verschijnt in het voorjaar van 2006.
- ⁱⁱ In sommige delen van Nederland en in specifieke takken van sport zijn er nog volledige autochtone sportclubs te vinden. Deze sportclubs vormen door de afwezigheid van immigranten geen uitgangspunt van onderzoek in deze studie.
- ⁱⁱⁱ Deze methode is gebaseerd op het werk van de antropoloog Lewis (1962) die eind jaren '50, begin jaren '60 van de vorige eeuw, op basis van zijn observaties en vraaggesprekken *typical days* ge(re)construeerd heeft uit het leven van Mexicaanse immigrantenfamilies en zo ondermeer de *culture of poverty* (1962) inzichtelijk heeft weten te maken.

